

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партия чырыдышыкынында четпестерни чайладыр

1959—1960 өөредилге чылында Улут-Хем районда партия чырыдышыкынында 37 болгумер болгаш политшколалар ажылдап турар. Оларда 816 кижи хаара туттугун, оң иштинде коммунистер 305, комсомолчулар 222 кижи, кезде аныктардан 86 кижи болгаш партия чырыдышыкынында өөредилге чылында 61 кижи электин өөренип турарлар.

Партия чырыдышыкыны организастаарда улут кичөөнгейни бистик кадрларын политиктик бот өөредилгени экижеринче угаандыг турган. Ам бодунуң идея-политик диненин бедиринде 32 кижи бот кичөө-биле ажылдап турар, оң иштинде 20 коммунистер бар. Экономиктик өөредилгенин аяк-бүрү хевирлеринде 172 кижи хаара туттугун.

Будуруга берилген болгаш колхозтарын оң бодунуң идея-политик диненин бедиринде 32 кижи бот кичөө-биле ажылдап турар, оң иштинде 20 коммунистер бар. Экономиктик өөредилгенин аяк-бүрү хевирлеринде 172 кижи хаара туттугун.

чорудуугазы-биле холбаштырып турар. Мынгангаш болгаш өөренирин күзөөн дынакчыларнын санынче өскени таварылга өвөөс.

Ийи бот-бола-даа районун партия чырыдышыкынында четкилинче ажылдаа улут четпестер ам-даа бар. Партияны чамдык өге организаштыралары дынакчыларнын ажыл-чорудуугазынын тодаргай байдалдыга өөредилгени улам чогуулдулар болгаш оларнын чөгелде, сонуургалын барымдалап чорудар хереке чогадыкчы инициативаны өзөөш салып турар. Чизээлөөрге, «УТКА 25 чылы» совхозтуң партия организаштыралары секретары эш Шириндиян болгумеринче ажыл-чорудуугазынын контрольду бот-тодаргай, пропагандагерге өргөжөк чутула дузалачынын көргүзө талазы-биле кандыг-даа ажылды чоруттайн турар. Оң чылдагынында совхозтуң Иштин-Хем болгаш Арсыкангаш фермаларында агар политика өөренип болгумер ажылын шуут сокоскаткан.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кидини, партия өге организаштыралары марксисти-ленинчи

теорияны бот-өөредилге-биле өөренип тураларнын ажылыгга чогуур контрольду тургуспаан болгаш оларга боттуг дузалачынын көргүсөйи турар. Эштер А. Темір-оол, Чыгыт-оол, Ланчиков болгаш өскелер-даа бот кичээл-биле өөренип күзөөдүн илереткен хирезинде-ле херек кырында өөренип турар. Хамаарышкан партия организаштыралары оларнын дугайында кандыг-даа хемчег албаан.

Партия чырыдышыкынында четкилинче 43 пропагандистер ажылдап турар. Бо аразында оларнын сургаалдагы хуралын чымдырып, ийи хүнүнчү семинарын эрттирген.

«Амгы үениң байдалдарында партия пропагандалыг сорулгаларынын дугайында» СЭКП ТК-нын доктаалын амыдыралга боттаандырып, партия чырыдышыкынында четкилинче ажылды экижерге дугайында боттуг хемчеглерни партия өге организаштыралары болгаш СЭКП райкомун ап турар.

Ф. АНДРОСОВ, СЭКП Улут-Хем райкомунуң пропагандизи.

Агитациянын дээштиг болуру дээш

Өвүр районун «Коммунистиче орук» колхозта партия өге организаштыралары агитпунктуунда 42 агитаторлар, 9 лекторлар ажылдап турар. Кышталдарда малчыларнын ортузунга партия агитас-массалыг ажылын чорудары-биле 16 агитаторларны бижытпап тургускан. Оларнын иштинде кезде ажыл-агыйнын тусай өөренилгелери, башкылар болгаш өмчилер бар.

Партия организаштыралары агитаторлары чоңун ортузунга коммунист партиянын болгаш Совет чазактын доктаал, шийтирлерин таныштырар ажылды багыт өвөөс чорудуп турар. Моң-биле кады эки ажылдап турар агитаторларнын демделгээ чогуур. Чизээ, колхозтуң улут ээлеткини, агитатор эш М. Жирнов Улаатгайда малчынарга нелеза санында барып, солун номчулганын чорудуп, района, областа, бугу чуртта болуп турар чаа болушкуну оларга таныштырып турар. Бора-Шайда малчыларнын ортузунга ажыл чорудары-биле тумуялгыттырган эш Саямдын ажылдан база эки деп санап болур.

Кезде лекторлар М. Достай, А. Шаалы, Б. Контар, Амылбай олар

колхозчуларга чаа-чаа лекцияларын доктаамап номчуп берип турарлар.

Агитпунктунуң дерин, мында лозунгарын, плакаттарын, кыйгырылгарын, көргүзүлгелерин болгаш колхозтуң бо чылын алган хүдөөлгелерин бижөөш аскан. Бо ажылды күсөдиринге башка А. Шыгдор-оол идея-кейлиг киришкен.

Агитпунктуга агитаторларнын хуралын айда бир уда эрттирип, анда агитаторларнын информацияларын дыңнаарын болгаш дуржулга солукун доктаамап чорудуп турар.

Ийи бот-бола-даа чоңунч ортузунга чорудуп турар агитас-массалыг ажыл партиянын өгөп турар негеделинин денелгени чедир ам-даа өдө тургустууванма. Илангыч күш-ажылды, партиянын өңүчүну коммунистчэ-биле көөр чорудука ажылчы чоңнарын кижиздер болгаш оларнын политиктик медеренин бедир талазы-биле ажыл ам-даа четпес.

Чоңунч ортузунга агитас-массалыг ажылда бар четпестерин чайлады, оң күштөлдирер болгаш оң дээштиг болуру дээш хемчеглерин ап турар бис.

Т. ТУВЕТ-ООЛ, агитпункт өргөлөгчизи.

Мээң участогумда

«УТКА 25 чылы» совхозтун Арсыкан фермазында бүгү чурттакчы херэженинче өрткен чылдың төңүзүндө чымчалан хуралы мени суурда херэженин чөвүлелинин кижигүнге соңтаан. Чорудар ажылдарыны аравыска хуваажып алган бис.

Ужең чуртталга бажынарнында херэженин ортузунга культура-кижиздигелерин ажыл чорудар хүдөөлгө менгээ онаашкан. Ажылды күдөөгө элгелээ акти болурун тодаралары менгээ баштай берге болуп турган. Участогумда бажынарны кезип, чурттакчыларын амыдыралы-биле танымчк өгөлдөм.

Ийи кезгээ дургузунда чоруп келген, арыг-шеверинч чуртумнарын боттаандырып хемчеглерин алырынч чутулазын билген мен. Бо талазы-биле мээң саналдарынын чөвүлелинч даргазы эш Серен чүдүдүт деп көргөн.

Чуртталга бажынарнын арыг-шеверин экижерге, оларнын иштин чутайлаар, орун-кежек, стол, сандайларын чуртумчудар, сонгаларын аптап, оларга тьялдерин азар, идия-хепти чүүр, чурвар бажынын ажылаар, уругтарын культура-гизжи-чанга кижиздер дээш өскө-даа темаларга беседаларын бажы эзери херэженин ортузунга чорудуп турган мен.

Чурттакчы херэженин мээң сумелерини хүдөөш ап, 3-3 кижи кылдыр болгумерем, боттарынын бүгү бажынарнын чутайлап алган. Бо ажылга эштер Кок, Тас, Бичиш дөөш өскелер-даа мурнакчы үлгерин көргүсө. Чамдык кыргынарнын бажынарнын чутайлаарынга шеф дузалачынын олар база организаштаан.

Ол бажынарнын херэжени эзери аразында сумелешкен, аяк-бүрү хеп аймак, чик өртектиг постерин салгыт экеп кирип дугайында чыгыш көдөө магазин өргөлөгчизи эш С. Титова киригенер. Анык салгыткы оңу күзөөдүн-биле хүдөөш алгаш, эки кыска хуусада багыт өвөөс күтүсөк. Бугу бараанар магазини киргерге суурнуң чурттакчылары каш-да каш иштинде хей мур рубальды анаа киришкен турганын Титова өөрүшкүлүг чутулап орай. Биче хемчөөдиг идиктерин, лос, сава иймаан ам-даа өскелер херэженин садыгжыдан күзөп турарлар.

Бодумга бижытпаан бажынарнын чурттакчы херэженин ичинде бугу үлгүзүгө улам-на калбаа-биле кириштирериче кичөөнгейнин база салып турар мен. Чеди чылдын ийги чыгында совхозтуң мурнунда тургустунал ажыл-агыйы улут сорулгаларын кижилер, өр, херэжени ажылчылар шийтирлерин билдингир болгай.

В. ХОРЛУГ-ООЛ.



Ленинград. Ижорск заводуун коллективни химия улуттуруңа бугу-дургулелерин чагыларын чедириниңиң-биле күсөдип турар. Шехтерде кезектери ажылдап килдыр болгаш өөжигештери база өскө-даа дериглерин чырынын ажылдары чоруп турар. Чуртукта: Эриин бизекчизи Б. П. Шалавиниң шехтерлярин ажылдап кылып турары. Фотогу Капустинниң, СЭТА-нын фотохрониказы.

ХООРАЙГА САНИТАР ЧУРУШУП КҮШТЕЛДІРЕР

(Нызыл хоорай Советинин VIII сессиязы)

Ажылчы чоңнар депутаттарынын Кызыл хоорай Советинин чөөткө чаа болган сессиязында «Кызыл хоорайда санитар чуртумунуң багыт болгаш оңу экижерге хемчеглерин дугайында» илеткелди база «Коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжылдыг талазы-биле доктаамап комиссиянын ажылынын дугайында өтөттү» дынап чутулашкан. Бирги айтыртыг талазы-биле хооруксөөк даргазы эш С. К. Красный, ийги айтыртыг талазы-биле айтыртыган доктаамап комиссиянын даргазы эш В. В. Куренев илеткел кылган.

Бугу-ле чүвени кижиге, оң аас-кежинге болгаш кадыкшылыгында — социалисттик ийгиликтең хөгжүдөлинин дүрүмү ол болуп турар деп, эш Красный бодунуң илеткелгине чутулашкан. — ССРЭ-нин чоңунуң медицина хандырылганын, оң кадын камгалаарын улам ийи экижерге хемчеглерин дугайында СЭКП ТК-нын болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин чөөткө чаа үндүрген доктаалы бола совет кижилерин дугайында Коммунисттик партия биле Совет чазактын үргүчү сагыш салымшыкынын улам-на чырыктыг херечин болуп турар.

Эш Красныйнын оң ийи чугааланы бола, Кызыл хоорайнын партия болгаш совет органина, эмделге-профилактиктик албан черлери болгаш медицина ажылдакчыларынын улут отряды партия биле чазактын хүн бүрдүгү улут дузалачыныгга даянып алгаш, кадык камгалаанын херэни сайырдыр талазы-биле биче өвөөс аяккарып кылган. Амгы үедө хоорайда 35 ийи-бүрү эмделге-профилактиктик албан черлери бар, оларда 126 экижер болгаш ортукам артемпик 400 хире медицина ажылдакчылары ажылдап турар. Хоорайнын чоңунч ортузунда аяк-бүрү аарыглардыкы кызыртылган. Илангыч түбөр-күзө, кизи-шөңүдү, чүрө-ламыр, нерв болгаш өскө-даа социал база инфекциин аарыгларын чоңунч аарып чоруп өвөөжөн. Ол бола хоорайнын санитар культуразынын болгаш чаагайжылдыгынын, ажылчы чоңунч кадын камгалаар ажылдык элөөн экижерин херечилеп турар.

Хооруксөөк кадык камгалаанын херэни удуртудурун сөөлү үедө

чүгөөр экижиткен. Кадык камгалаанын айтыртыгарын сессияларга болгаш хооруксөөкчүн хуралдарында чутулашкан, чоңунч медицина хандырылганын, хоорайнын санитар культуразын экижеринче угаанган хемчеглерин ап чорудуп турар. Медицина ажылдакчылары хей-иштинде санитар активин тургускан, мында 200 ажыл кизи кирип турар. Хоорайнын шагда салбыр медицина училищенин ажылдакчыларынын болгаш студенттеринин иштинде санитар дружиназын организастаан. Чоңунч ол эки-турачыл санитар активтери хоорайнын санитар культуразын экижер хереке иделейлг кирип, кадык камгалаа, шагда организаштыг улут дузалын көргүзүп турарлар.

Чоңунч кадыкшылыг экижеринче чаагайжылдыг болгаш ногаанчылыкта шийтирлг роладу ойлан. Хоорайнын ажылчы чоңнарын бо талазы-биле дыкка улут ажылдарын кылган.

Хоорайга санитар чуртумуң экижер талазы-биле кадык кылдынангын ажылдар-биле чөргөлөшпөр, бо хереке улут четпестеринч бар болуп турарын илеткелди болгаш санал берген ораторлар айткан. Дыкка хей бугу-дургулелерин, албан черлеринин удуртукчулары хоорайнын культуразын болгаш арыг-шевери дөөш кичөөнгейни сула салып турар. Обязальносттуң тудук контролз (назальности эш Торж), туубу завод (директору эш Петенев) болгаш өскө-даа чамдык бугу-дурге черлери, база тудук трезиниң (начальники эш Куре) Каза-Хем суурда эрги бажынарны антисанитарлыг байдалга туруп турар. Айтыртыган организаштыраларын удуртукчулары ажыл-чыннарнын ажылдап турар черлерин болгаш бугу-дургулелерин денелгелеринин санитар бадалын экижерге, санитарнын чуртумнарын болгаш нормаларын сагыш талазы-биле ажылдык чутулазын үнелеп көрбөй турарлар.

Хоорайнын коммунал ажыл-агый кидини хоорайнын планын ашталгазын организаштавайн турар. Ашталган чылда ийи катеп-чазын болгаш күзүн чорудуп турары санитар

чуртумун үрөөринге чедирип турар. Хооруксөөктүң чамдык чуртталга бажынарнын болгаш хей-иштинде элөөн хей черлеринч чамдык чауунду төккен черлер амдыга чедир-де аштаттынан. Хоорайнын чоңу эки арыг сур-биле ам-даа хандырттылмайн турар. Енисейинч оң талазында, даг экспедицианынч участогунда, хоорайнын чоң талазы кезинде сур алыр черлер чоң болгаш хоорайнын шынаа черлеринде турар Пролетарская, Хову, Шевченко болгаш өскө-даа кудучуларында сур кирлиг, багай. Суг дамчыдылганын дөзүндө камгалап болгаш лабороториялар чоң, сугтун анализ кылдырмайн турар. Бар турар сур алыр черлер ажылдавайн турар.

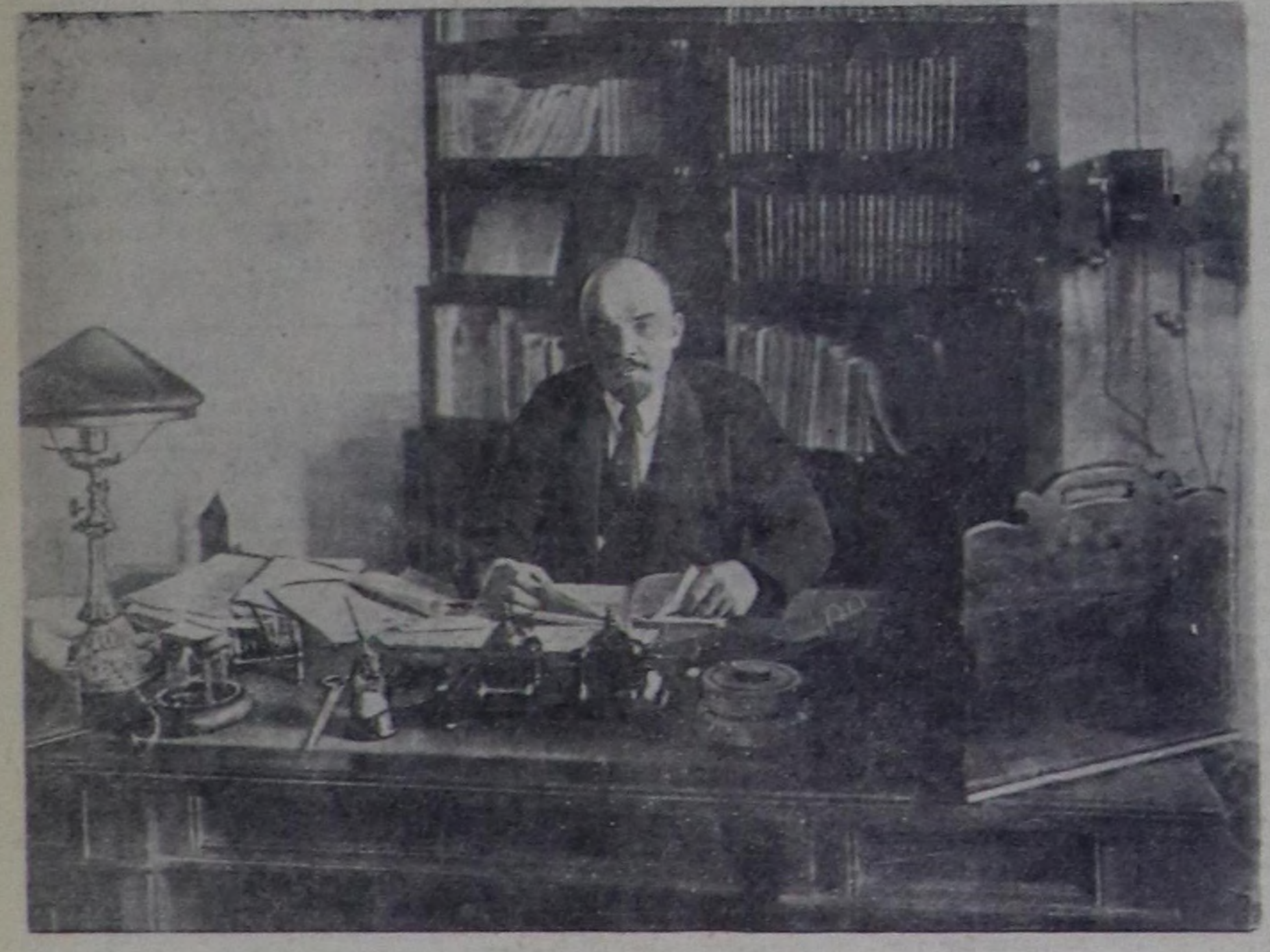
Школарда, уугуларнын албан черлеринде санитар-профилактиктик ажыл элөөн экижер болгаш, чамдыктарында ол талазы-биле байдал, ам-даа куду денелде туруп турар. Олар дыкка дактын сынмшпас, өөредилге-кижиздигелерин, культуразы массалыг ажылдар кылгынаа таварымчк чок. № 4 столовая өөрениктеринин ийи чөм-биле багай хандырып турар, № 7, 9 школарда буфеттер бичи болгаш эки дериттинген. Дыкка хей школарда чурар-демирлер чөк, ижер сугту хандырып белегкейейн турар, класстарын, коридорларын ашталга арытлашкыны багай, күш-ажыл кичөөдөргө кеделер тускай хептер чедешейн турар.

Депутаттар болгаш активчерлер хоорайнын садыг четкилеринде болгаш аш-чөм будуругалеринде, столоваяларда санитар культуразынч четпезин, оларнын чамдык ажылдакчыларынын нити культурутун денелгенин чазыгын тодаргай чижектерге көргүзүп шүгүмчүлөөш, ол чутула участогтарынын ажылан улам экижерге талазы-биле практиктик саналдарын берген.

Сессия хоорай Советинин коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжылдыг талазы-биле доктаамап комиссиянын ажылынын дугайында өтөттүң дыңнааш оң чамдык ажылдарын кылганын демделгешкан, оң ажылында улут четпестерин илереткен.

Хоорай Советинин сессиязы чутулашкан айтыртыгарынч талазы-биле тодаргай шийтирени хүдөөш алган.

В. И. Ленинниң төрүттүнгөн хүнүндө бээр 90 чыл болурунга



В. И. Ленин Кремльде бодунуң кабинетинде. 1918 чылдын октябрь 16. СЭТА-нын фотохрониказы.

Москва Кремли бо хүннерде

Москва Кремлинде дөдөгө шөөлөр-биле болгаш тротуурлары-биле кышын өртөп улгуды берген пазыдыг кезек кижилер чоруп турган. Чамдыктары оң-оң чылдар иштинде ажырап күрөшөөн хоочун өңүртер кидин-ле хөөрөжип, дары-дарыг дөдөгө кылап чорашанар. Бажың бурун хөөрге-ле, оларнын мурнада шаандагы утундурбас болушкунуң байдалы сагышкылап калап тургустуруп чорутулан.

Чамдыктыг он чеди чылдын ноябрь үжүнүң дүңөөн Москвага

сооқ турган. Өзешти өттүр шаап турар хат кадык, доңутуң чашкыларын бичи-бичи шырбы шаап турган. Ичмачыкы өңкөр-биле болгаш офицерлер-биле ачыр-тачыр сегирдин алышкынында, киргерген Рогожа-Симонов отрядынын кызыл-гвардейчилери соокту-даа, шыкты-даа черле эскербиш турганнар. Контрреволюцианың Варьярада өң сөөлү отрядын чыкча шапкап, ажалчын дайкычылар даң хаалында Кызыл шөлке чаа булган киргелер. Ол-да үедө Москва-Хем ийидинде болгаш хоорайнын өскө-даа

райондарынны кызыл-гвардейчилер оларга дузалачыны-биле чедир келгенер. Василий Блаженниин дугайын өңп эртекш, чепсектик прөдентарийлер Спасск хаалгаларынч киркишенер...

— Ол утундурбас эртен Кремль аржам турган чүве—деп, Москвагын Рогожа заставанын кызыл-гвардейчилери чораша, ап пенсионер Алексей Степанович Хайлов чутулап турар.— Чүгө кандыг-да бир молдурда дө бичи броневик кызыл-гвардейчилерге пулеметтан боола-гылашкан, чыде зона бергич. Бис

Кремльди кезип мангышкан, тапныларын тургускулашкан бис, ичмачыкы өңкөрлерин черле тыппаш бис.

Москваның Октябрь болушкуннарын оң өскө киркичизин, ам база-ла пенсионер Владимир Николаевич Беренс немей чутулай-дыр: — Силеринч кеалирчегинч мурну чарында өңкөрлер дөдөп чорупканар. Кремльди оларнын кагыш чоруп турганын көргөн мен. Погонярын дүвү-далаш-биле үе тыртыккалап октап, чамдыкын алаа хамааты хеп келипкен чорашанар. Дааш-шимөөн үндүрбөс дөөш становкут пулеметтарнын демир дугуялары советдиктор-биле орашкан чораша. А силеринч сагынганынч демгич молдурга дөг броневик оларнын чорутурун силерден алаактырып дугалап турган чүве...

Хундүлүк болук кижилер Сенат шөлүчө үе бергенер. Чепектер шыгажырынч пазатазы бо. Экижитиң оң талазы чоңунда тураскал сабыразын азын даан. Оң шой даштында чөрбө үш фамилиаларын бижжөө. 1917 чылдын октябрьнын төңүзүндө Кремльди арга-меге-биле эжелеп алган өңкөрлерин араатандыг боу-биле боолагылап каазын революцисудат-арсеналчыларнын аттары олду.

— Ийет, маңаа көргүнчүт чүүе болган чүве—деп, мээң кады чораша кижилерининч бирөөзи аяар чутулапты. Октябрьнын маадырларын хүндүткен тураскалшынан, революцинын хоочун кижикчилери өөртөп ужулашкан, мыт чоңка кезек турдулар, оларнын баштары буура-буура.

Амгы Кремль он чеди чылды сөөлүрдөп турганынан мырнай өскө алыгын апарган. Ам улут сөөлүг кабарган черге мичан баррикадалар, хааржактар, чулуктар, даштар шагжа берген турган. Буг базар черде мааны каш, бузулган шилдер,

штукатурка кыла берген чыктылар чүве. Уредилишчилеринч дөдөр ийи-мында көзүлгүлөөр. Ак-гвардейчилеринч үндүр сабырада революцисудат шериглер Кремльди адып боолар жүргүзү таварышкылар. Контрреволюцианын штанынч турганы Николайын Биче ордузу боолаан. Шаандагы Эдлер-эин дуганы, он ийи камбылар хүрөөн чамдык тала-биле кычылган. Спасск суургазынч элөөн каш үгер-боо октарын дегген. Оларнын бирөөзи Кремль куралынынч шак көртүрө черин өз дегген болгаш механизми үрөөн. Күрүнениң көз шыгы турганынч турган.

— Буржуаз парлалага Москваның үрелишчилерининч дугайында чөкө шугаазын көдүрүлбөс дээр оңу!—деп, Кремльдин шаандагы комиссари Иван Петрович Петряков чутулап турар.—Ол чоң чулу-чулушкун хүн турум-на улам калбаарынч турган. «Делегейни силгиткен 10 хүнер» деп вокуң элөөр, бистик американ өңүдүгүс Джон Рид оң дамчыр чутулаарын ханал көөр дөдөр Москва чедип келген. Мен ол чогаалчы-биле ужуражым, оңу Кремльде эдертип, ордунулар көргүзүп чоруп турган мен. Бугу-ле чөвөр боттарынынч турган черлеринде көлөөр болган. Революцисудат Кремльдиң бугу-ле үнелиг чүдөлериң боду камгалап турган...

Кремльди кызыл-гвардейчилеринч ап турган дүңөөндө Московетинч тургусканынч эрте-бурунуң тураскаллыгын камгалаарынч комиссияны Тронца экижерининч чоңунда турар Кавалерия көрүүнүң ажылдап турган. Комиссиянын даргазынч хоочун болгаш комитеттер Павел Петрович Малиновский, а секретарына — бо кара өр бөт кедип алган үе эвөөс херэжөө, Вера Сергеевна Кундуус тоңуялгыттырган. 1917 чылдын ноябрь 3-үнчү артепкеңе Кремльде оң баштай-ла канчаар келгенинч

база Кремльдин хамааты комиссары кылдыр ханы уга тоңуялгыттырган комиссия даргазы Малиновскийнин канчаар сургалал дилеп турганынч дугайын ол хөөрөп чутулап турар.

— Кремльдиң эрги албан-хаакчыларынын байыныкында-даа Кремль комиссарын кайгыны тып ап болурула деп айтырарымга: «Ындыг кижини билбес-даа бис, билкисеес-даа бис!» дилип ханылар чораша—деп, Вера Сергеевна хүдүмчүрөп чутулап турар.—Ол дөргө чөвүленинниң бөлбөлүгүнч: ордунуларынч албан-хаакчылары чаа өрге-чатырланы хүдөөп көөр чоңуң чок турган... Бистик комиссиянынч алымы ындыг байдалдыг турда элөөн... Бис бо кирер улут экижеринч ийи өрөөл эелеп алган бис, оң биске эки-туракчылар—чуртукчулар, артистер, чогаалчылар көрөп турар апарган. Олар тураскалдуу камгалап ажылдаар туралымың чутулап турганар. Бо ийи кижиниң канчаар кедеряны сактып чорудуп тур мен—дөдөр, Вера Сергеевна бөдү-биле кожа турган Павел Варфоломеевич Кузнецовча болгаш Елена Михайловна Бобутовача айттым.

Хоочун чуртукчулар туралымың-биле чутулап өгөлдөдилер. — А кандыг турбаан дээрли!—дөдөр, Павел Варфоломеевич чутулай-дыр.—Комиссияга олурарга-ла, хенертен телефон кыдыртылгынч көөр: дөп-дөраан келинер, ат болду, болук дээрбечилер шак ол ордуге халай берди—дөдөр. Боо-монгулаут мятрөктөр-биле кадык чүк машиназына олурупкан, мынар дөраан-на халаптар бис. Бир катеп ийиң меджө бугура Останковода Шереметев графтынч ордузунга чораша мен. А Фиделге комиссия ажылдакчылары Кутузовтуң чууза-тергенин камгалап алган—оңу бир-ле акыл олчачы тараачын атак соңууграй берген чүве-дир ийи!

Хогут хөрөжиниңки анда-ла тыттып келир. Дүвүрөөннинч Октябрь хүнеринде анык Совет эргөчарга авархистеринч болгаш өскө-даа үш-дүдүмүрүнч халдаашкынарныга таварыш турган хоочун шагын тураскалдарынч банчаар камгалап турганы карава тодарап көстүп келир. Ажылдап киргеннинч шуут-ла баштайгы хүнүндө комиссия кадалаап бижиктерин тыппеп киришкен. Оң ажылдакчылары ордуларга, музейлерге ийи бээр чоруп, хуунуң коллекциаларын көрүп, үнелиг чүдөлериң даңзылап, оларны албан болгаш хуу кижилерге калгалалары-биле хүдөөдүп берип турган. Кадалаап бижиктериң өт-хөрөнгениң дөп болбас болдуруп турган. Кремльге Чехоск пазатазы болгаш ордулар, Третьяков галереязы, Төүгү музейи, Останков болгаш Хеглес ордулары, Архангельск холдан-тураал... дөдөр ышкып, ындыг өртөлөлөрүн күрүне болу камгалап кадалаалары-биле алган. Удаанда амгы республика хемчөөнгө калбарган. Эки-туракчылар Москвадан муң-мүң верста... мырлар чоруп, төгү болгаш культура талазы-биле үнелиг болган бугу-ле чүдөлериң демделеп даңзылап ап турган.

— Владимир Ильич бодунуң Кремльге чедип келгенинч баштайгы хүнүндө-ле бугу чүдүлөр кадалаалтынч артып мындаан бе деп айтырып турган—деп, Вера Сергеевна Кундуус ийи-биле чутулапты.— Бүгү чөвөлөр доолазынч бүрү артыкны билеп кааш, Ленин чоңуң өөрүп, сеткил ханган... Ол черле мычаш хоочун шагларынч тураскалдарынч дугайында болгаш оларны камгалап ажылдап турган кижилер дугайында кезөөдө сагыш салып турган. Бистеринч халас ажылдап турарымсы дугайын билеп кааш, Владимир Ильич биче дөп-дөраан шакык болгаш аш-чөм үлгүлери тыппыш доктадырынч дугайында айтмышкын үндүргөн.

ШАЛЧЫННАРДА САДЫГЖЫЛАР

Бистиң областың «урус ажил-агыйбынч чугула адыры болур мал ажылында эң харыс салгалык амыг уеде хойжыларын, сагачыларын, кадарчыларын, чыгычыларын, хавап ажаакчыларын хергеделерин уагерлиг хандыры — хергедел кооперациянын бүгү ажил-адырынын эң чугула соругазы. Улетпур болгаш аш-чөм барааннарына малчыларын хергеделерин дөре хандыра дөш Чөн-Хемчиктин (райпо баштаар черин дөргөзү эш Салчак) кооперацияны тодаргай хемчеглерин ап турар.

Районун «Испра» көдө ажил-агый артелиде магазин өргөзүлгөн эш Донгак Чондо 23 кезек черлерде малчыларга хүн бүрүнү хергедел барааннарын үзүктелешкин чокка чедирп салдылар турар. Кара-Дытта, Кара-Адырта, Чадаана ба-жанда малчыларга барааннарын үзүктелешкин чокка салдылар со-зулга-биле активчи эш В. Тамбаны тускай бжылгалаан. Малчыларнын хергеделерин эш Донгак хүн бүрү сонуурга көрбүшан, оларнын негеделерин динчанын өзү-биле хандырып турар.

Хайракта Сталин аттыг колхозта магазин өргөзүлгөн эш Кыштымов артелидин 21 кезек коданна-рында малчыларга 22 удаа барып, 60 чылдык чүге январь, февраль айларында бөзүн 23 муң рубльдин аны-бүрү барааннарын алдырып салдылар. Ол-за районун «Октябрь 30 чылды» колхозта садыгжы эш Делег малчыларга барааннары боу чедирп салдылар-биле хергеделерин * ырак одаларга барааннар алдырып салдылар 7 активчилерин организастаан.

Чөн-Хемчиктин «Испра» колхозун дөргөзү эш Доктугу, «Коммунистче орук» колхозун дөргөзү эш Насык-Доржу, «Октябрь 30 чылды» колхозун дөргөзү эш Самдан олар малчылар ортузунга садыгжы дөре организастаар талазы-биле көдө кооперацияларга практиктиг дузаны чедирп, транспорт-биле хандырып, садыгжыларын мурунуга белик негеделерин салып турар. Районун партия болгаш совет организастааларнын практиктиг дузанын амыгында бүгү садыг черлери бараан саарылгалык планын чедирешкин күүсөдүп турар. Чикээ, бараан саарылгалык планын райпо январьда 103 хуу, февральда 110 хуу күүсөткен. Иыдыг болза-даа Хөндөргейде магазини садыгжы эш Манзыр-оол ышкаш чамдык кооперациялар малчылар ортузунга садыгжы четпес организастап, барааннарын ырак одаларда малчыларга чедирп салдылар турган фактын демдактар херек.

Чаа-Хөл райоунун баштаар чери (даргазы эш Насык) садыгжы деп-шилгелгил чаа аргаларын дидими-биле ажилгалашкан, малчыларнын улетпур болгаш аш-чөм бараанна-ры-биле хандырынын дөре организастап турар. Шанчы денвексөринде малчыларнын 54 кыштагалары бар, оларнын топ ортуу — Сарыг-Колга садыгжы эш Ларекту райпо организастаан. Ол чорук малчыларын хүн бүрүнү чугула хергедел барааннары-биле үзүктелешкин чокка хандырынын дузалаан.

Ленин аттыг колхозун Кара-Сутга, «Найрал» колхозун Кара-Бедде малчыларын хандырынын садыгжы деп-шилгелгил иыдыг арганы ол райпо база ажилгалап турар. Районун автолавзынын чолочагы садыгжы эш Мохон машина барып шыдар черлерде малчыларга барааннарын үзүктелешкин чок чедирп турар. Бө чылдын январьда болгаш февральда эш Мохон 34144 рубльдин аны-бүрү барааннарын малчыларга чедирп салдылар. Садыгжы чок ларектуг бир айда ажилгалап түшелин райпо үндүрүп көрөгө, чүгө 68 копейк артык болган. Бө факт чүгө хергедел турарыл дөргө, садыгжы деп-шилгелгил чаа арганы бистиң областың бүгү районнарына калба-биле ажилгалап болур-дур. Ол-за районун Ак-Турунда садыгжы эш Дектерев бө чылдын январьда болгаш февральда малчыларга үнүшкүнүг садыгжы 20 удаа организастап, хөй муң рубльдин барааннарын салдылар.

Малчылар ортузунга садыгжы дөре организастаарга Улуг-Хем райоунун аргалары үстүнде райполардан эвөш эвес, харын артык деп чугалап болур. Иыдыг болза-даа малчылар ортузунга садыгжы райоунун, оң чер-терде садыгжыларын организастап турарында уагу четпестер бар. Райпо баштаар черин дөргөзү эш Лалпак районун денвексөринде кезе кезек черде малчыларнын чурттап, ажил-адырларын билик бөлбөс болган. Малчылар ортузунга садыгжы дөре организастаар дугайында эш Лалпак



Бай-Тайга районда «Тилгелге» көдө ажил-агый артелинин хоочун хойжу эш Салчак Кандан чеди чылдык бештайгы чылдыда хойларнын ийи оолдашынын организастап турган, 100 хой бурзундан 147 хураганнарын алган. А шээр малдык ажаллазын, каданн эконитишан, бир хойдан-на 3,3 кг дукту кыргаан, 1960 чылда 100 хой бурзундан 160 хураганнарын, хой санын-дан 3,5 килограммдан хой дукту кыргырын ол хүдээлген.
Чурукта: эш С. Кандан. Фото А. Дугержааны.

Мал чөмнөрин багай чарыгдаанындан...

Тес-Хем районун Ленин аттыг колхозу Шурмакка, Теретиг-Хем аясына, Тес уунага, У. Шынаага, О. Шынаанын Кызыл-Чыраага болгаш өске-даа черлерге чыл бүрүе машина чөпкөс, кижжи күжү үндүрүп тургаш, хөй сиегини бөлеткеп турар. Эрткен чылдын база-ла эвөш эвес сиег бөлеткөн.

Ол сиегини кажаалар, камгалар талазы-биле хемчег алдынас чорук чачыл болган. Оң учурунда бөлеткеттинген сиег кадаттыг, кадат чөк мал дөш болуп турар. Ол чорук бө мал кыштагалдышкынын үезинде база кататтыгган. Чер-терге бөлеткөн сиегини хөй кезини мал үргөдөп чиген, мында мында артык бичик сиег кам чөк чарыгдаттыгындан мал ашпап, арып баксыраш, чүгө январь-февраль айларда, тодаргайлаарга март 15-ке чедир колхозун 1000 ажыг баш малы ашпап өлгөн. Малдын хорамчазы үргүчүзеп турар.

Мал чөмин кайын тыварыл? Малды, илалыг чаш малды канчап камгалап ап, оларын чүгүн-биле азыраарыл? — деп айтыргыны колхоз баштаар чери колхозчулар мурунуга харыялары негеттинип турар.

А. АРТЫНА.

Колхозтарда мал оолдаашкыны

Барымы-Хемчик районун «Большевик» колхозунун хойжуу Ооржак Дастай-оол ийитини хөй малын тос чыл дургузуда кадырын келген. Хойжу эрткен чылдын хойларын эки одаларды база эки шынаарыг 10 тонна сиегини бөду бөлеткөп алган.

Хойжу О. Дастай-оолдун коданна-рында 387 төрүү хойлар бар. Бө коданна хойларын денгилдези күскү хөвөр семис шырак. Ол ышкаш 4 тонна көк сиег, бир тонна сула, 200 ажыг килограмм дус ук коданна курдаттыган. Хойжунун хойлары оодан турар. Баштай хураганнаан 172 хойнун хураганнарын хойжу хорамча чөк доруктурп турар.

О. ӨНТЕН-ООЛ.

Чөн-Хемчик районун «Большевик» колхозунун хойжулары мал оолдаашкынын чедирешкин өрүдүп, малдын чаш төлүн четпес камгалап ап турар. Колхозун хойжуларын О. Бошажык 180, М. Балчыр 163 хураганнарын, О. Чондан 21, М. Дарбыл 19, Х. Доржу 18 бызааларын хорамча чөк камгалап алган.

Х. АРАЧЧАА.

Бай-Тайга районун Сталин аттыг колхозунун шээр малды оодан өгөлөн. Иыдыг болза-даа чаш мал уагу хорамчага таварып, ол ышкаш чамдык коданна-рыда хойлар ара салып турар.

Хойжу Төрөштейн 31 хураган, Мадыр-оолдан 15 хураган, Конгдан 5 хураган өлгөн болгаш 34 хой ара салган. Чаш малдын хорамчазы болгаш хойларнын ара салыр чорук колхозтун зоотехниктерин, мал эмчилерин дүвүрттөйтүп турар.

И. ДОРЖУ.

Чөн-Хемчик районун «Хорум-Дэг» колхозунун Терек-Бажы сүт-баран фермазында инек кадарчымы Монгуш Сарыг-оол эрткен чылдын 100 инектен-не 96 бызааны алдырып хүдээлгеш, херек кырында 103 бызааны алган, а бө чылдын 100 инектен 100 бызааны алдырып ол хүдээлгөн.

БАШКЫЛАЛ ПРАКТИКАЗЫНДА

Бө чылдын Красноярскинин башкы институтун 43 тыва студенттер дөозлар. Келир чылдын олар областын чеди чыл болгаш ортумак школаларнын 5—7 классарыга география болгаш бөйдүс өртемнөрин башкылап эгелээр.

Институтка теория талазы-биле шиггедип алган билиглерин олар ам практика кырынга чөп ажил-адырларга өөренип, бистиң областын ангы-ангы школаларында беш неделаның башкылап практиказын башкыларынч бөткөн.

методистерия удуртулазы-биле чорудуп турралар.

Чаа-Хөл ортумак школага башкылап практиказын эртерери-биле оларнын бир чамдыкын чеди келген. Школаның башкылар кол-лективни келир үениң анык башкыларын уагу өөрүшкү-биле хүдээлп алганнар. Баштайгы хүннөрдө олар башкыларнын күчөөдө-ринге олуржуп, кичөөл эрттеринин практиказын өрткөш, оң соонда боттары тус-тус класстарга кичөөдөрин берип эгелөөнер.

Оларнын бжыг билиглерин институтка чедип ап турарын, ону багай эвес ажилгалап билирин практика көргүскөн.

Олар өреникчилер-биле кады дька хөй көртүгү материалларын бөлеткөөнер. Ол ышкаш ол үениң ишинде 5—7 класстар-нын өреникчилери-биле «Найрал» колхозтун күш фермазынче болгаш арыгче солун эскүрсүн-ларын организастаан.

А. ЧЫЛБАН-ООЛ.

Коллективтиг керээниң күүсөлдөзи чүгүн көргүскөниң

Танды районда «Тилгелге» совхозтун клубунга чокка чаа хурал болган. Аяа совхозтун ажилчы, албан-хаакчылары, көдө ажил-агыйның тускай өртемчилери шу-ту олурган. Хуралга 1959 чылда коллективтиг керээниң күүсөлдө-зин дугайында айтыргыны чуга-лашкан.

Эрткен чылда коллективтиг керээ-нин күүсөлдөзи ийитиз-биле багай эвес болган. Тараа культураларынын гектардан дүжүдү ортумак-биле: кызыл-тас—14,4 центнер, сула — 11,5 центнер, чиге-тараа — 10,7 центнер, силос куфтуралары—257 центнер болган. Ол ышкаш бө чылдын дүжүдүгө эрткен чылдын 12980 гектар чур болгаш куруккан черлерин, 2120 гектар аныгыты аң-дарып бөлеткөн. Хөвү ажилында 75 хуууну механизастаан, механизатор кадрларга 30 кижини өөрдөш алган.

Мал ажылынын талазы-биле чамдык чедирешкин база бар. Мыймы-тыг бөдә мал көрөдө көрдүнгөн 1425, а херек кырында ам бары 1542 баш, шээр малдын болгаш хан-наарнын саны өскөн. Совхоз эр-вен чылдын күрүгөне 184 центнер дукту, 1378 центнер сүтү, 2324 центнер азыт болгаш 10 муң азы-гы чуурамын кырген. Малга эвөш каш кажааларын немей кылган, сугтарылга механизастаттыгган 2 кудуктары кызып дөрөө.

1959 чылда коллективтиг керээ-нин күүсөлдөзиге уагу четпестер турганын база демдактар херек. Совхоз эрткен чылдын төрүү чус малга онааштыр чүгө 80 хураган, 60 бызаа алган. Керөөдө көрдүнгө-нин өзүгар алырга төрүү 120 ха-нан турар, а бары чүгө 86, ол ыш-каш төрүү 8 муң хой турар, а бары чеди муң, 2500 дагаага 700 баш итпес, оон-даа өске.

Коллективтиг керээниң күүсөлдө-зинин үезинде совхоз 550 дөрбелчин метр ийити шөдүг чурталга ба-жыннарын кылар турган, а херек кырында ажилгалап кыргени чүгө 239 дөрбелчин метр. Бар чурталга туудугларынын септелгезинге 78 муң рубль чарыгдаан болза-даа, кылды-ган ажилдын шынары багай. Сонга-лары чамдык каз, печкалары, кла-вокарлары, догандыр херимери чөк, кышшалары, ажижтери, шала-лары багай бажылар дька хөй. Чурталга бажынары оңа негетти-гини турунда, туудуг темпизи кон-чуг оожум.

Коллективне социалисттиг чарыш-ты калбартыр, оң күүсөлдөзин ор-ганизастаар, ол талазы-биле ажил-чы, албан-хаакчыларга бөтүг ду-гаалар дугайында профком болгаш четпес ажилдап келгенин ийити ху-рап шыныг илереткен. Ажил-агый планнарын чөгүр өйүдө күүсөлдө, продукцияны шынарын бедейер, бөт-үөшүн чигегил дөш демсел

А. САТ.

Думчунка тулуп нээр орта...

Хойжу Сүрүччү «УТБА 25» чылды совхозтун зоотехниги Ширш-невага болгаш хөй мал ажылын баш-тап, харылап турар Хоровка ча-дан, 22 хураган өлгөн. Оң бир хой ара салган. Бө хорамчаның болган учурун чөгүр чүп дөп тайлырлаа-рыл? Оң турган кажаазы шаг-шаандакынын эрги багай кажаазы дөрөниң үстүнде чугаалашкан бол-гай бис. Хөнертен шак мындыг бер-ге байдалга таваргы бөөр орта сов-хозтун дирекция чери, Ширшинева, Хоров олар девилеп-ле үнгөннөр.

«Думчука тулупта бызаа сүткү» дөш ышкаш Сүрүччүнын хоон удул хойжулар Доржу биле Деви-лей ил оларын коданнарарычте, чаш ху-раганнары-биле катай-хаара ийи деп кыдыр үер (бө ийи хойжуларда чаш хураганнары санаваска 800-800 хой бар) дугайында айтыл-гынын дирекция чери үндүрүп, Мычангаш Сүрүччү дүвүт дааш-биле көжүрүп эгелзөн. Чаа оодан

Түлүш Сүрүччүнын ажаалда, харыс сал-галында хойлар дүш-хүн чөккө оодан эгелзөн. Ам чүс үжөн ажыг хөй оодан, 22 хураган өлгөн. Оң бир хой ара салган. Бө хорамчаның болган учурун чөгүр чүп дөп тайлырлаа-рыл? Оң турган кажаазы шаг-шаандакынын эрги багай кажаазы дөрөниң үстүнде чугаалашкан бол-гай бис. Хөнертен шак мындыг бер-ге байдалга таваргы бөөр орта сов-хозтун дирекция чери, Ширшинева, Хоров олар девилеп-ле үнгөннөр.

Хойларын база чаш хураганнарын каш сооста көжүрүп эгелээр орта чамдык хойлар ара салып, хураган-нар аараан. Чаш малдын хор-хорам-чазы база болган. Доржу биле Де-вилейдин коданнарына 300-300 хойну кадыгарга оларнын бирээ-зинге-ле ийитиз-биле 1100 баш хөй ашкан. Кажаалар дакпыжал өгө-лзөн.

Март айның 12-де Сүрүччүны хө-биле көжүрүп эгелгеш, мал эмчилери, зоотехниктер, директор эртен келгеш, хойларын Доржу биле Девилайдин коданнарына ийи ден чара үер болгаш келбей бар-ган, 12-ин дүшөндө Сүрүччүнын хойлары дөш, сөөк черге хонган. Оларнын чир чөмин эгелдиртир бооп алааш, база күүсөлтөн. 12—13-түң хүннөриде хойлар чер өл-гөтп үлзөөн. Субботада совхозтун ажилчы, албан-хаакчыларнын, тускай өртемчилериниң шынары үнгөн. Мычангаш оларнын уагу-хөй-де келбей барганы билиннир.

Бир эвес Сүрүччүнын тургузуп турган айтырнын баш уду херекке ап, тооп көргөн чүс болза каража-когарал үмөс ийик.

Сүрүччү 1959 чылдың 6 айның өгөзүндө сырчыгы-чыргалыг 864 хөй, 630 баш хураганны хүдээп ал-ган. Оң бир коданы Барымы-Хем-чиктин маслопром черинден, бир ко-дан ол совхозтун Чамын кадарып турганы аарыг хойлар. Уагу хойжу Сүрүччүна баштаган дузалакчы хойжулар Көгө, Өтпек-оол үкелзөн күжү багай аарыг хойларын чай-ларды эки ажап, кадарып келген. Чамдык хойларын өткө хергеделери-биле күзүн дукаган.

Бистиң директоруус эш Панков хойжуларын аалдарына черле келбес кижжи-дир — деп, совхозтун малчылары хомудал чугаалакып турар.

Оларнын хомудалы чөгүтү. Пан-ковтун баар малчыларын билин-гир: машина мацнап чөдө бөөр хой-жулар аалдарында мында-хааа мор-лап көр, а машина четпес, орук берге черде хойжуларже ол черле барбас. Малдын байдалы бергедеп, чирп сиег, чөми үсүп турда, Пан-ков ылангы Аргалыктың даанда хойжуларнын аалдарына өңир чы-гы күстен эгелзеш, черле көп көр-бөөн. Ажилды арай чангыс талаал көр чорук бар: ол машина-техника дөндө дька-ла кызымак. Бөду ме-ханизатор кижжи болгаш иыдыг чүсө ийикпе? Мал ажылычте уагу-ла ки-чөөнөй салбас. Ол ажил өң чугула ажилдарынч бирөөн дөрөниң утпас болза өңи-дир!

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ, «Шынык» тускай корреспонденти.



Частын чыгыг үези эгелзери билек Кызылдың шко-ла чыгыг кезек-кезек кыдыр үсүп алган демир-дес айлаан чыгып чоруп турар. Олар чыгып алган чүдөө-дөри школа чанынга өкпөп, оон бир утда дукаап турар-лар. Школалар чыл-бүрүдө-ле ажилгалап үнгөн он-он тонна аны-бүрү демир-дести дукааш, оон тып-кан ашмазы-биле боттарынын школа мастерскаяныга хергеделетинер херекселдер салып алырынга ажилгалап турар. Чурунта: Кызылдың № 1 ортумак школаның 4 «Б» классының өреникчилеринин демир-дести чыгып тура-ры. Фото К. Глазьеванын.

